

NÂFİ' KIRAATİ İLE ÂSİM KIRAATİ ARASINDAKİ NAHİV FARKLILIKLARININ TAHLİL EDİLMESİ*

Taleh Abbas** - Ali Sevdî***

Öz

Bu makalede kıraat imamlarının ilki kabul edilen Nâfi' kıraati ile İslâm dünyasında en yaygın kıraat olarak bilinen Âsım kıraatinin Hafs rivayeti arasındaki nahiv farklılıkları analiz edilmiştir. Âsım'ın Hafs rivayeti Arap ülkeleri, İran, Türkiye ve orta Asya ülkeleri başta olmak üzere Müslümanların büyük çoğunluğunun tabi olduğu kıraat şeklidir. Âsım kıraatinden sonra Müslümanlar arasında en yaygın biçimde okunan kıraat Nâfi' kıraatidir. Nâfi' kıraati, Kuzey ve Batı Afrika ülkelerinde okunmakta, aynı zamanda Nâfi' ve ravileri olan Kâlûn ve Verş kıraati ile Mushaf lar basılmaktadır. Araştırmamızda Âsım ve Nâfi' kıraatleri arasında bir takım nahiv farklılığının olduğu anlaşılmış, bu farklılığın başta isim, fiil ve harflerde olmak üzere i'râb, izâfet, hazf, takdir vd. olgularda ortaya çıktığı görülmüştür. Bu bağlamda Nâfi' kıraati ve Âsım'ın Hafs rivayeti nahiv bilimi açısından tahlile tabi tutularak bu konuda öne çıkan bazı ayetlerin analizi yapılarak ilgili farklılıklar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagati, Kıraat, Nâfi' Kıraati, Âsım Kıraati, Gramer, Nahiv.

ANALYZING THE SENTAX DIFFERENCES BETWEEN NAFI' RECITATION AND ASIM RECITATION'S HAFS RIVAYAH

Abstract

In this article, the grammatical differences between the Nafi qiraah, which is accepted as the first of the recitation imams, and the Hafs narration of Asim's recitation, which is known as the most common recitation in the Islamic world, are examined. Asim's Hafs narration is a form of recitation followed by the

* Bu makale, Taleh Abbas tarafından hazırlanan *Nâfi' Kıraatinin Dilbilim Açısından İncelenmesi* başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Iğdır Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı.

e-mail: talehabbas571@gmail.com, **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0002-7948-8904>

*** Dr. Öğr. Üyesi, Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı.

e-mail: alisevdi1984@hotmail.com, **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0002-1951-7232>

Atıf/Citation: Abbas, Taleh - Ali Sevdî, "Nâfi' Kıraati ile Âsım Kıraati Arasındaki Nahiv Farklılıklarının Tahlil Edilmesi". *BAİD* 16 (Aralık 2022), 181-206.

majority of Muslims, especially in Arab countries, Iran, Turkey and Central Asian countries. After Asim's recitation, Nafi is the most read recitation among Muslims Nafi' recitation is read in North and West African countries, and at the same time, Nafi and its narrators, Kalun and Versh and Mushafs are published. In our research, it has been understood that there are some grammatical differences between Asim and Nafi' recitations. It has been observed that these differences occur primarily in names, verbs and letters, as well as in phenomena such as irab, izafah, hazf, and appreciation. In this context, Nafi recitation and Asim's Hafs narration have been analyzed in terms of syntax science and some verses that stand out in this regard have been analyzed and related differences have been tried to be revealed.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Recitation, Nafi's Qiraat, Asim's Qiraat, Grammar, Nahiv.

Giriş

Arap dili, lehçelerden teşekkül etmektedir. Bu lehçelerin Kur'ân'ı Kerim'deki okuyuş farklılığı olan kıraat vecihlerinde birçok yansımaları görülmektedir. Lehçelerdeki bu farklılıklar râviler tarafından günümüze kadar ulaştırılmıştır. Dil kuralları için lâzım melzûm ilişkisi içinde değerlendirebileceğimiz kıraatler, râvileri olan kıraat imamları tarafından nakledilmiştir. Bu râvilerden biri de Müslümanların çoğunun kıraatte imamı kabul edilen Nâfî' (ö. 169/785) ve Âsım (ö. 127/745) gibi kırâat-i seb'a imamlarıdır.

Bilindiği üzere nahiv ilmi, metnin cümle yapısı, cümledeki kelimelerin düzgün kullanımı, kelime sonlarının okunuşu (i'râb) gibi olguları inceler. Daha açık bir ifadeyle nahiv ilmi, sözün ve konuşmanın dil açısından doğruluğunu kontrol eden ve sorgulayan bir sistemdir. Bu ilimde odak nokta bizâtihi müstakil kelimeler değil, cümlede kullanılan isim, fiil ve harflerdir.¹ Kıraat ilmi ise Kur'ân'ı Kerim'in okunuş keyfiyetini kıraat imamlarına isnat ederek, kelimelerin ihtilafı okunuş vecihlerini inceleyen bir ilimdir.²

Kur'ân'ı doğru okumak ve anlamak endişesi her iki ilmin ortaya çıkış sebebi olarak gösterilebilir. Bu bakımdan iki bilim dalı arasında karşılıklı bir ilişki olduğu söylenebilir. Ayrıca yukarıda değinilen nahiv ilminin tarifinde yer alan *metnin cümle yapısı, cümledeki kelimelerin düzgün kullanımı, kelime sonlarının okunuşu (i'râb) gibi olguları incelemesi* tanımını Kur'ân ayetleri bazında ele aldığımızda bu ilim aynı zamanda kıraat ilminin alanına girmiş olacaktır. Yine kıraat ilminin tarifinde yer alan '*cümledeki kelimelerin ihtilafı okunuşu*' ifadesi,

¹ Ebü'l-Kâsım ez-Zeccâcî, *el-Îzâh fi 'ileli'n-nahiv*, thk. Mâzîn el-Mubârek (Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1979), 91; Mustafa Meral Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Nahiv* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2016), 13.

² Ebü'l-Hayr Şemseddîn İbnü'l-Cezerî, *Müncidü'l-mukri'in ve mürşidü't-ţâlibîn* (Beyrut: y.y. 1980), 3.

aynı zamanda nahiv ilminin konusu olan i'râb olgusuyla doğrudan alakalıdır. Dolayısıyla nahiv ve kıraat ilmi arasındaki ilişki hem ortaya çıkış yönü hem de konusu itibarıyla benzerlik arz etmektedir.

Kelamın kullanıma kabiliyetli mümkün fonksiyonları aktive edildiğinde hem gramer hem de anlam yönünden bir takım yeni anlamların ve değişimlerin ortaya çıktığına veya çıkabildiğine edebî ve tefsir metinlerinde çokça rastlamaktayız.³ Araştırmamızda bu tür değişimlerin Nâfi' ve Âsım kıraatinde de mevcut olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda Nâfi' ve Âsım kıraati genel anlamda Arap grameri temellini oluşturan isim, fiil ve harfler açısından tahlile tabi tutulmuş, bu şekilde ortaya çıkan gramer ve anlam farklılıkları belirtilmiştir. Dilbilimciler, kelimeyi isim, fiil ve harf olmak üzere üç kategoride tasnif etmişler.⁴ Bu çalışmamızda klasik taksimata uyarak isim, fiil ve harfler sırasıyla değerlendirilecektir.

1. İsimlerin Tahlil Edilmesi

Bu başlık altınad Nâfi' ve Âsım kıraatindeki isimler değerlendirilip, cümledeki konumu zikredilecektir. Çünkü Nâfi'in okuyuş şekline göre bir ismin cümledeki konumu bazen farklılık göstermektedir. Sözelimi; Âsım'ın kıraat şekline göre bir isim cümlede merfû mahallinde iken; Nâfi' kıraatine göre mansûp olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla i'râb açısından oluşan bu tür bir değişiklik aynı zamanda nahiv ve anlam açısından değişime yol açabilmektedir. Bu anlamda söz konusu kısımda Nâfi' ve Âsım'ın okuyuşuna göre ismin nahiv açısından nasıl bir değişime uğradığını, cümlede hangi konumda kullanıldığını ve bu bağlamda ortaya çıkan anlam farklılığını birkaç örnekle aktarılmaya çalışılacaktır.

1.1. Terkibin Sıfat veya İzâfet Şeklinde Okunması

Sıfat, mevsûfun içerdiği bir manaya mutlak olarak delâlet eden, onu açıklayan ya da tahsis eden bir tabiidir. Yani, جَاءَ زَيْدٌ عَاقِلٌ cümlesinde عَاقِلٌ sıfatı, mevsûfu

³ Mehmet Şirin Aladağ, "Arap Edebiyatı Bağlamında İbrahim Sûresinin 37. Âyeti", *Şarkiyat Dergisi* 13/2 (Ağustos 2021), 624-630.

⁴ Ebû Bısr Amr b. Osmân Sîbeveyhi, *el-Kitâb*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn (Kahire: Mektebetu'l-Hânicî, 1988), 6/12; Radyüddîn Muhammed b. el-Hasan el-Esterâbâdî, *Şerhu'l-kâfiye* (Beyrut: Dâru'l-Kutub'il-İlmî, 1997), 1/26; Muhammed b. Abdürrahim el-Ömerî el-Meylânî, *Şerhu'l-Muğnî* (İstanbul: Salah Bilici Kitap Evi, ts.), 4; Abbâs Hasan, *Naḥvu'l-vâfi* (Kahire, Dâru'l-Maârif, 1975), 1/26.

olan عَاقِلٌ ismindeki bir manaya delalet etmektedir.⁵ Verilen örnekte عَاقِلٌ kelimesi sıfat ve زَيْدٌ kelimesi ise mevsûftur. Zaman zaman Âsım'ın sıfat olarak değerlendirip okuduğu ismi, Nâfi'inin izâfet şeklinde okuduğu görülmektedir. İzâfet bir isme açıklık anlamının kazandırılması için ikinci bir ismin ona bağlanmasıdır. Buna manevî izâfet de denilmektedir. Arap gramerinde manevî izâfet, مِنْ لِ ve فِي manasında olan izafet olmak üzere kendi içinde üç kısma ayrılmaktadır. Lafzî izâfet ise ism-i fâil, ism-i mef'ûl ve sıfatı müşebbehe gibi müştak isimlerin mamûlüne izâfetidir.⁶ Aktarılan bu kavram ve açıklamalardan yola çıkarak -gramer kitaplarında da detaylı bir şekilde anlatıldığı gibi- sıfat ve izâfet kavramları arasındaki farkı şöyle ifade etmek mümkündür: Sıfat mamûlünün tayin ve tahsisinin yanı sıra niteliğini bildirmektedir. İzâfet ise sadece mamûlüne tahsislik, sahiplik ve zarfiyet kazandırmaktadır.

Nâfi', وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةً طَعَامٌ مَسْكِينٍ... "Orucu tutmakta zorlananlar için bir yoksulun (günlük) yiyeceği kadar fidye yeterlidir..."⁷ âyet-i kerimesinde Âsım'ın طَعَامٌ فِدْيَةً şeklinde tenvinle okuduğu kelimeyi طَعَامٌ فِدْيَةً şeklinde tenvinsiz ve muzâf, مَسْكِينٍ kelimesini ise çoğul olarak مَسَاكِينٍ şeklinde okumuştur.⁸ Bu konuyla ilgili iki görüş söz konusudur. Birincisi; "Fidye" nin طَعَامٌ (taâm) başka bir ifadeyle doyuracak olması onun فِدْيَةً kelimesinin bir sıfatı olduğunu göstermektedir. Bu itibarla Nâfi'in kıraatındaki طَعَامٌ فِدْيَةً (doyuracak fidye) terkihi mevsûfun sıfatına izâfe edilmesi kabilindedir. Örneğin Araplar; مَسْجِدُ مَعْسِدِ الْمَجَامِعِ Mescidü'l-Câm'i ve بَقْلَةُ الْحَمَقَاءِ Ahmak Bakla ifadesini kullanırlar.⁹

Öte yandan طَعَامٌ kelimesinin فِدْيَةً kelimesinden bedel olduğu da söylenmiştir.¹⁰ Âsım'ın fidye kelimesini bu şekilde kabul ettiği anlaşılmaktadır. İkinci görüşe göre; Fidye kelimesi لِلْقَدْرِ الْوَجِيبِ yâni ödenmesi gereken vâcip bir miktarın ismidir. Bu görüşe göre طَعَامٌ anlam itibarıyla fidye ve bedel olarak verilmesi gereken başka türleri de kapsamaktadır. Bu doğrultudaki izâfet مِنْ mânasındaki

⁵ Meylânî, *Şerhu'l-Muğnî*, 35; Takıyyüddîn Mehmed Birgivi, *İzhârü'l-Esrâr Dersleri*. çev. Eşref Yılmaz vd. (İstanbul: Yasin Yayınevi, 2013), 272.

⁶ Meylânî, *Şerhu'l-Muğnî*, 31-32; Radiyyüddîn Abdülgafûr Lârî, *Hâşiyetu Abdülgafûr alâ'l-câmî* (İstanbul: Matbaa-i Osmaniye, h. 1309), 197-198.

⁷ el-Bakara 2/184.

⁸ Abdullatif Muhammed el-Hatib, *Mu'cemu'l-kiraât* (Dimaşk: Dâru Sa'deddîn, 2000), 1/252.

⁹ Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberîstânî, *Mefâtihu'l-gayb* (Beirut: Dâru lhyâu't-Turâsî'l-Arabî, 1420), 5/249.

¹⁰ Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî, *Medârikü't-tenzil ve haka'iku't-te'vil*, thk. Yusuf Ali Bedvî (Beirut: Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1998), 1/158.

izâfettir. *İpek elbise* terkinin *İpekten elbise*, *Demirden yüzük* terkinin, *Demirden yüzük* anlamında olması gibi *فِدْيَةُ طَعَامٍ* kelimesinin takdiri de *فِدْيَةُ طَعَامٍ مِنْ طَعَامٍ* *yiyecedekten bir fidye* anlamındadır.¹¹ Nâfi', söz konusu kelimeyi *فِدْيَةُ طَعَامٍ* şeklinde okuduğu için *fidye* kelimesini *yiyecek* ismi kapsamında ele alarak ve yine *fidye kelimesini طَعَامٍ* kelimesine izâfe ederek okuduğu anlaşılmaktadır.

1.2. Kelimenin Mebnîye Muzâf Kılınması

Mebnî, son harekesinin herhangi bir âmil'in tesiriyle değişmeyen kelime demektir. Başka bir ifadeyle, son harfinin sâkin, merfû veya mansûb olması herhangi bir âmil sebebiyle değişmeyen ve bulunduğu hâl üzere sâbit kalan kelimelerdir.¹² Zarf olan *ذِ* kelimesi de mebnî isimlerdendir. Geçmiş zamanın dışındaki fiillerde kullanılsa da cümlede geçmiş zamanı ifade etmektedir. *ذِ* edatı bazen isim cümlesine izâfe edilirken,¹³ bazen de *يوم*, *وقت*, *حين* ve *عام* gibi lafızlara birleşerek muzafûn ileyhi olur ve *يَوْمَانِي*, *وَقْتَانِي*, *حَيْنَانِي*, *عَامَانِي* şeklinde okunur.¹⁴ Nâfi', *فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا صَالِحًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَمِن خِزْيِ يَوْمِئِذٍ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ* "Ne zaman ki, azap emrimiz geldi, Salih'i ve beraberindeki iman edenleri, tarafımızdan bir rahmet sayesinde kurtardık, üstelik o günün perişanlığından da kurtardık. Hiç şüphesiz Rabbin güçlüdür, mutlak üstündür"¹⁵ mealindeki âyetinde Âsım'ın *يَوْمَانِي* şeklinde *م* harfini kesralı okuduğu kelimeyi *الْخِزْيِ يَوْمَانِي* şeklinde mîm hafini fethayla okumuştur.¹⁶ Âsım kıraatine göre *يَوْمَانِي* kelimesi, *يَوْم* kelimesine izâfe edilmiştir.¹⁷ Dolayısıyla *يَوْم* kelimesi bu okuyuşa göre muzafûn ileyhi olarak mecrûr kılınmıştır. Nâfi' ise *يَوْم* kelimesini, *ذِ* edatına muzâf olarak okumuştur. *ذِ* edatı mebnî olduğundan *يَوْم* kelimesi de mebnî olacaktır. Çünkü bilindiği gibi bir kelimeyi mebnî olan başka bir kelimeye izâfe etmek câizdir. Muzâf'ın muzâfun ileyh'den marifelik ve nekirelik alması gibi

¹¹ Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 5/249.

¹² Meylânî, *Şerhu'l-Muğnî*, 9; Abbâs, *Naḥvu'l-vâfi*, 1/72.

¹³ Meylânî, *Şerhu'l-Muğnî*, 45.

¹⁴ Mustafa Meral Çörtü, *Cümle Kuruluşu* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2018), 279-280.

¹⁵ Hûd 11/66.

¹⁶ Ebû Amr Osman b. Saîd Dâni, *et-Teysîr fi'l-kırâ'âti's-seb'*, nşr. Otto Pretzl (İstanbul: Devlet Matbaası, 1930), 125; Nâsirüddîn Ebû Saîd Beydâvî, *Envârü't-tenzil ve esrârü't-te'vil*, thk. Muhammed Abdurrahman Maraşlı (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, h. 1418), 3/140; Neseî, *Medârikü't-tenzil*, 2/71; Abdulfettâh Hamîd Pâlevî, *Zübdetü'l-irfân* (İstanbul: Arif Efendi Matbaası, h.1312), 71.

¹⁷ Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 18/370.

zaman zarfı olan يَوْمٌ kelimesi de aynı şekilde إِذ edatından mebnilik almıştır. Şairin şu beyti konumuza örnektir;

عَلَى حِينٍ عَائِبْتُ الْمَشِيبَ عَلَى الصَّبَا *** وَقُلْتُ أَلْمَا أَصْحُ وَالشَّيْبُ وَازِعٌ؟

“Arzulara olan eğilimi yüzünden yaşlılığı kınadığımda şöyle dedim: Ağarmış saçlar, eski davranış ve alışkanlıklarımdan geri dönmem için caydırıcı olduğum halde, neden hâlâ gafletimden uyanamıyorum?” Nitekim burada geçen حِينٌ kelimesi mebnî olup başına harfi cer gelmesine rağmen mecrûr değil حِينٌ şeklinde meftûh okunmuştur.¹⁸ Kelimenin يَوْمِيذٍ şeklinde mîm harfinin kesralı okunmasının hücceti يَوْمٌ kelimesinin الْخَزْيِي kelimesine muzâf kılınıp mecrûr okunmasıdır. Bu durumda يَوْمٌ kelimesi, إِذ edatına izâfe edilmeden ayrı okunmuş ve mebniliğin bir illet gerektirdiği kabul edilerek mebnî kılınmamıştır. يَوْمِيذٍ şeklinde mîm harfini fethayla okumaya gelince يَوْمٌ kelimesinin gayr-ı mütemekkin olan İzedatına izâfe edilmesi ve lafzen amel etmesi sebebiyledir.¹⁹

1.3. İsmi Merfû veya Mansûb Okunması

İsmi sınıflarından biri de mu'reb lafızlardır. Mu'reb, âmillerin değişmesiyle son harekesi (i'râb'ı) değişen kelimelerdir.²⁰ Mu'reb olan bir isim âmilin işlevine göre merfû, mansûb veya mecrûr olarak okunabilmektedir. Nâfi' وَالَّذِينَ ... يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَرْوَاجًا وَصِيَّةً لِأَرْوَاجِهِمْ مَتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ غَيْرِ إِخْرَاجٍ *“İçinizden hanımlarını geride bırakarak vefat edecek olanlar, eşleri için senesine kadar evlerinden çıkarılmaksızın kendilerine yetecek bir malı vasiyet ederler...”*²¹ âyetinde وَصِيَّةً *“bir vasiyet”* kelimesini وَصِيَّةً şeklinde merfû okumuştur.²² Âsım kiraatine göre وَصِيَّةً kelimesi mansûb olarak ikinci mef'ûl veya mastardır.²³ Mef'ûl'u mutlak veya mef'ûlun bih olduğu da belirtilmiştir.²⁴ Âyetin takdiri, وَالَّذِينَ يَتَوَفَّوْنَ يُوصُونَ وَصِيَّةً *“Sizlerden kim vefat ederse eşlerine bir vasiyette bulunsunlar”* şeklindedir. Buradaki gramer uygulaması, تُسِيرُ fiilinin hazfedildiği *“sen ancak postacının yürüyüşü gibi yürüyorsun”* cümlesi

¹⁸ Neseî, *Medârikü't-tenzil*, 2/71; Ebû Alî Hasen b. Ahmed b. Abdilgaffâr Fârisî, *el-Hüccetü li'l-kurrâ'i's-seb'a*, thk. Bedreddîn Kahvecî (Beyrut: Dâru'l-Me'mûn li't-Turâs, 1993), 6/347.

¹⁹ Hatîb, *Mu'cemu'l-kiraât*, 4/89-90.

²⁰ Meylânî, *Şerhu'l-muğni*, 8-9; Abbâs, *Naḥvu'l-vâfi*, 1/72.

²¹ el-Bakara 2/240

²² Ebû Bekr Ahmed b. Mûsâ b. el-Abbâs b. Mücâhid et-Temimî, *Kitâbü's-seb'a fi'l-kiraât*, thk. Şevkî Dayf (Kahire, Dâru'l Maârif, 1981), 184; Pâlevî, *Zübdetü'l-irfân*, 36.

²³ Hatîb, *Mu'cemu'l-kiraât*, 1/339.

²⁴ Neseî, *Medârikü't-tenzil*, 1/200.

gibidir. Bu cümlede fiil hazfedilmiş ve mastar fiilin yerine geçmiştir.²⁵ Âsım kıraatine göre âyetin anlamının وَصِيَّةً وَالرِّمَ الَّذِينَ يَتَوَفَّوْنَ وَصِيَّةً “Eşlerinizden vefat edenlere vasiyet etmenizi size farz kılıyorum” şeklinde olduğu da söylenmiştir.²⁶ Nâfi’inin merfû okuyuşuna göre ise وَصِيَّةً kelimesi mübtedadır ve لِأَرْوَاجِهِمْ kelimesi de mübtedanın haberidir. Bu okuyuşa göre anlam, “eşlerine vasiyet ederler” şeklinde olmaktadır. Anlamın “eşlerine vasiyet etmekle yükümlüdürler” şeklinde olduğu da söylenmiştir.²⁷

1.4. Hâlin Haber Olarak Okunması

Mansûbât kategorisinden yer alan hâl, fâil veya mef’ûlün bih gibi öğelerden birinin veya birden fazlasının durumunu açıklayan mansûb, müştak ve nekre isim şeklinde tanımlanmıştır.²⁸ Türkçe’de durum zarfı olarak ifade edilmektedir. Haber ise mübtedanın durumunu beyan eden ve manayı tamamlayan merfû kelime veya cümlelere denir.²⁹ Nâfi kıraatinde Âsım’ın mansûb olarak okuduğu kelimeyi merfû olarak okuduğu görülmektedir. Misal olarak;

“قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَذَلِكَ نَفْصَلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ” *De ki: ‘Bunlar, bu dünya hayatında inananlar içindir, kıyamet gününde de yalnız onlara mahsustur’. İşte böylece biz âyetleri bilen bir topluluğa uzun uzun açıklıyoruz*³⁰ âyetindeki خَالِصَةٌ kelimesini, خَالِصَةٌ şeklinde merfû olarak okumuştur.³¹ Âsım’ın Mansûb okuyuşuna göre خَالِصَةٌ kelimesi hâl’dir. Bu kıraate göre الدُّنْيَا kelimesi üzerinde vakfın câiz olmadığı söylenmiştir. Çünkü o kelimeden sonra gelen âyetler لِلَّذِينَ آمَنُوا hükmüne müteallik olup ondan hâl olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda âyetin takdiri şöyle olmaktadır;

“De ki; onlar (o nimetler) dünya hayatında müminlerindir. Kıyâmet günü ise yalnız onlara has olacaktır.” Âyetin bu şekilde açıklamasını, önemli Arap dilbilimcilerinden Ebu’l-

²⁵ Ebu’l-Kasım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf ‘an haqâ’iki ğavâmi’i’t-tenzil ve ‘uyûni’l-ekâvil fi vücûhi’t-te’vîl* (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l Arabî, 1407), 1/289.

²⁶ Hatîb, *Mu’cemu’l-kıraât*, 1/339.

²⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed Ferh el-Kurtubî, *el-Câmi li-aḥkâmi’l-Ḳur’ân*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî (Beyrut, Muessesetu’r-Risâle, 2006), 3/227.

²⁸ Meylânî, *Şerhu’l-Muġnî*, 25; Çörtü, *Nahiv*, 211.

²⁹ Meylânî, *Şerhu’l-Muġnî*, 15; Çörtü, *Nahiv*, 102.

³⁰ el-A’râf 7/32.

³¹ İbn Mucâhid, *Kitâbü’s-seb’a*, 280; Dâni, *et-Teysîr*, 109.

Ali el-Fârîsi (ö. 477/1084) yapmıştır. Cümledeki لِّلَّذِينَ آمَنُوا ifadesi ise mübtedâ'nın haberidir. Hâl ögesinde amel eden âmil ise لِّلَّذِينَ kelimesinde yer alan fiil manasındaki ل (lâm)'dir.³²

Nâfi' kiraatine göre ise خَالِصَةً kelimesi mübtedâdır. لِّلَّذِينَ آمَنُوا cümlesi haber, فِي خَالِصَةً kelimesi ise zarftır. Ya da خَالِصَةً kelimesi ikinci haber veya mahzûf mübtedâ olan هِيَ zamirinin ikinci haberidir. Bu şekilde cümlenin takdiri, خَالِصَةً هِيَ şeklinde olur.³³ Bu istikamette âyetin anlamı خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ "Kıyâmet yalnız onlara hastır" şeklindedir. Yâni "dünya hayatında güzel ve temiz olan şeylerden müminlerle beraber başkaları da istifade eder. Ahirette ise yalnız müminlerin olacaktır." Buna göre خَالِصَةً kelimesi mahzûf bir mübtedâ'nın haberi olduğu için yeni bir cümle başı olmaktadır. İbn Abbâs (ö. 68/687-88), Ebü'l-Kâsım Ebû Muhammed Dahhâk (ö. 105/723), Ebû Saîd el-Hasen b. Yesâr (ö. 110/728), Ebü'l-Hattâb Katâde b. Diame (ö. 117/735), Ebû Muhammed İsmâîl b. Abdirrahmân Suddi (ö. 127/745), Ebü'l-Velîd Abdülmelik b. Cüreyc (ö. 150/767) ve Ebû İsmâîl Zeyd b. Dirhem (ö. 179/795) gibi âlimlerin görüşü de bu doğrultudadır.³⁴

1.5. Kelimenin Mef'ûl veya Haber Olarak Okunması

Bilindiği gibi Arap dil kurallarına göre genel anlamıyla fiil cümlesinin fiil, fâil ve mef'ûl gibi üç temel ögesi bulunmaktadır. Mef'ûl, fâilin fiilinden etkilenen i'râb açısından mansûb olan kelimelerdir.³⁵ Haber ise isim cümlesinde mübtedâ'nın durumunu beyan eden merfû bir kelimedir.³⁶ Nâfi, Âsım'ın nasb konumunda okuduğu bir kelimeyi ref mahallinde okumuştur. Nitekim Nâfi, يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا بَعِثْنَاكُمْ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ "Ey insanlar taşkınlığınız sırf kendi zararınızdır. Şu değersiz dünya hayatının bir süre tadını çıkarınız, sonra nasıl olsa dönüp bize geleceksiniz..."³⁷ âyetindeki مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا terkiibini, مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا şeklinde okumuştur.³⁸

³² Kurtûbî, *el-Câmi' li-aḥkâmî'l-Ḳur'ân*, 7/200.

³³ Beydâvî, *Envârü't-tenzîl*, 3/11; Nesefî, *Medârikü't-tenzîl*, 1/365.

³⁴ Kurtûbî, *el-Câmi' li-aḥkâmî'l-Ḳur'ân*, 7/199; Hatîb, *Mu'cemu'l-ḳıraât*, 3/34.

³⁵ Meylânî, *Şerḥu'l-Muğnî*, 19; Çörtü, *Nahiv*, 180.

³⁶ Meylânî, *Şerḥu'l-Muğnî*, 15; Çörtü, *Nahiv*, 102.

³⁷ Yunûs 10/23.

³⁸ İbn Mucâhid, *Kitâbü's-seb'a*, 326; Dâni, *et-Teysîr*, 122; Beydâvî, *Envârü't-tenzîl*, 3/109.

Hafs, Âsım'dan rivâyetle مَتَاعَ kelimesini hâl konumunda masdar veya mef'ûl'u mutlak olarak okumuştur. تَتَمَتَّعُونَ مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا “Dünya hayatının metâından faydalanıyorsunuz” anlamına gelmektedir.³⁹

Nâfi' ise mahzûf mübtedânın veya بَغْيُكُمْ kelimesinin haberi olmak üzere merfû olarak okumuştur.⁴⁰ Bu kıraate göre عَلَى أَنْفُسِكُمْ ifadeyi bunun sılası olarak kabul edilmektedir. Ayetin takdiri, ذَلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا Bu dünya hayatının metasıdır şeklindedir. عَلَى أَنْفُسِكُمْ kelimesi de بَغْيُكُمْ kelimesinin haberidir.⁴¹

1.6. Bedel'in veya Atf-ı Beyân'ın Mübteda veya Haber Olarak Okunması

İ'râb bakımından kendisinden önce geçen isme tamamen uyan ve bu ismin anlamındaki belirsizliği herhangi bir karışıklığa meydan vermeyecek şekilde ortadan kaldırılan kelimelere bedel denilmektedir. Örneğin; رَأَيْتُ زَيْدًا أَحَاكُ “Senin kerdeşin olan Zeyd'i gördüm” cümlesinde زَيْدَا kelimesini açıklamak için getirilen أَحَاكُ lafzı bedeldir.⁴² Atf-ı beyân ise daha çok kendisinden önce geçeni açıklayan ve i'râb bakımından kendisine uyan kelime veya ifadelerdir. Atf-ı beyânla bedel, i'râb yönünden ve anlamsal düzeyde birbirine benzemekle birlikte atf-ı beyân zikredilen iki isimden en meşhûr olanı olup önce gelmektedir. Misal olarak; “أَفْسِمُ بِاللَّهِ أَبُو حَفْصٍ عُمَرُ” ifadesinde bedel olan عمر lafzı künyesi olan أَبُو حَفْصٍ kelimesinden daha meşhûrdur.⁴³

Nâfi', “O Allah ki, göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Şiddetli bir azaptan dolayı vay kâfirlerin haline!”⁴⁴ âyetinde Âsım'ın kesralı olarak okuduğu Allah lafzını merfû okumuştur. Âsım'ın kesreli olarak okumasının hücceti اللّٰهُ lafzının önceki âyette geçen الْحَمِيدِ kelimesinden bedel veya atf-ı beyân olmasıdır.⁴⁵ Bu durumda الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ terkinin matûfun aleyh, lafzatullâh'ın ise matûf olduğu anlaşılmaktadır. Nâfi' ise lafzatullâh'ı merfû okumuştur. Merfû okunmasının tahrici üç sebepten dolayıdır;

1. Merfû olan Allah lafzı mübtedadır, ondan sonra gelen haberdir.

³⁹ Nesefî, *Medârikü't-tenzil*, 2/15.

⁴⁰ Hatîb, *Mu'cemu'l-kıraât*, 3/524.

⁴¹ Beydâvî, *Envârü't-tenzil*, 3/109.

⁴² Meylânî, *Şerhu'l-Muğni*, 37.

⁴³ Meylânî, *Şerhu'l-Muğni*, 38.

⁴⁴ İbrâhîm 14/2.

⁴⁵ İbn Mücâhid, *Kitâbü's-seb'â fi'l-kıraât*, 362; Hatîb, *Mu'cemu'l-kıraât*, 4/448.

2. Allah lafzı mahzûf mübtedânın haberidir. Takdiri; هُوَ اللهُ şeklinde. الَّذِي kelimesi ise sıfattır.

3. Allah lafzı mübtedadır. الَّذِي onun sıfatıdır. Haberi ise ilgili âyette zikri geçtiği için mahzuftur. Takdiri; فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ الْعَزِيزُ الْحَمِيدُ şeklindedir.⁴⁶

1.7. Zamirinin Hazf Edilmesi

هو zamiri mebnî isimlerdendir.⁴⁷ Cümlede bazen zikri geçen bir isme işaret ederek isim cümlesinin ana öğelerinden biri olmakta, bazen de ismin durumunu bildirmektedir. هو zamiri cümlede bu anlamda kullanıldığında ona durum bildiren anlamına gelmekte olan *şân zamiri* ismi verilmektedir. *“Onlar cimrilik edip insanlara da cimriliği emrederler. Kim yüz çevirirse kuşkusuz Allah, zengindir, övgüye layıktır”*⁴⁸ âyetindeki الْعَزِيزُ الْحَمِيدُ kelimesini, فَإِنَّ اللَّهَ şeklinde هُوَ zamirini hazfederek okumuştur.⁴⁹ Medine ve Şam Mushaflarında bu şekilde yazılı olduğu bilinmektedir. Ebû Ali el-Fârisî (ö. 377/987) konuyla ilgili şunları ifade etmiştir;

يَنْبَغِي أَنْ يَكُونَ هُوَ فِي هَذِهِ آيَةِ فَضْلاً لَا مُبْتَدَأً. لِأَنَّ الْفَضْلَ حَذْفُهُ أَسهَلُ، أَلَا تَرَى أَنَّهُ لَا مَوْضِعَ لِلْفَضْلِ مِنْ الْإِعْرَابِ، وَقَدْ يُحْدَفُ فَلَا يَخِلُ بِالْمَعْنَى كَقَوْلِهِ: إِنْ تَرَى أَنَا أَقْلَ مِنْكَ مَا لَأَوْوَلَدًا

“Bu âyetteki ‘huve’ zamirinin mübteda değil de fasl zamiri olması gerekmektedir. Çünkü fasl zamirinin hazfi daha kolaydır. Fasl zamirinin i’râb’tan yeri olmadığı bilinmektedir. Bunun için bazen hazfedildiği halde anlam bozulmaz. Allah’u Teâlâ’nın Kehf suresi 39. âyetindeki şu sözü gibi; “eğer beni mal ve evlat bakımından kendinden az görüyorsan.”⁵⁰

2. Fiillerin Tahlil Edilmesi

Herhangi bir zamana ve şahsa bağlı olarak bir iş, oluş ve eylem ifade eden kelimeler, fiil olarak tanımlanmaktadır.⁵¹ Fiilin bazı özellikleri bulunmaktadır. Bu özelliklerden konumuzla alakalı kısmı hakkında, ilgili örnekte bilgi verilecektir. Bilindiği gibi fiillerin merfû, mansûb veya meczûm olarak

⁴⁶ Hatîb, *Mu’cemu’l-ķıraât*, 4/449.

⁴⁷ Çörtü, *Nahiv*, 165.

⁴⁸ el-Hadîd, 57/24.

⁴⁹ İbn. Mücâhid, *Kitâbü’s-seb’a*, 627.

⁵⁰ Râzî, *Mefâtihü’l-ğayb*, 29/ 469; Hatîb. *Mu’cemu’l-ķıraât*, 9/348.

⁵¹ Meylânî, *Şerhu’l-Muğni*, 71.

okunması onların cümledeki fonksiyonlarını etkilemektedir. Bu açıdan bakıldığında merfû olarak okunan bir fiilin mansûb veya mansûb olarak okunan bir fiilin de merfû okunması bir takım gramer farklılığına yol açmakta olup bazen de anlamı değiştirmektedir. Burada fiiller ve onların cümledeki konumu Nâfi' kıraatine göre değerlendirip anlama olan etkisi belirtilecektir.

2.1. Fiillerin Merfû veya Mezcûm Olarak Okunması

Muzâri fiil, mu'reb fiil olarak kabul edilmektedir. Daha açık bir ifadeyle sonu sahih olan ve kendisine merfû zamir bitişmeyen muzâri fiil damme ile merfû, fetha ile mansûb ve son harekesinin hazfi ile mezcûm olur.⁵² Cümledeki bir fiili muzâri'nin mezcûm olabilmesi için başına geçmiş zamanı nefy eden لم ve لم edatları, emir için kullanılan لا ve nehiy ifade eden لا gibi edatlardan birisinin gelmesi gerekmektedir.⁵³ Bu durumda fiili muzâri, âmîlin cümledeki fonksiyonuna göre merfû, mansûb veya mezcûm olarak okunabilmektedir.⁵⁴ Aktaracağımız örnekte nefy anlamında kullanılan edatın nehy anlamında kullanıldığını görmekteyiz. Şöyle ki Nâfi'; *إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَا تُسْئَلُ عَنْ أَصْحَابِ الْجَحِيمِ* "Şüphesiz, biz seni hak ile rahmetimizin müjdecisi ve azabımızın habercisi olarak gönderdik. Sen, o cehennemliklerden sorumlu değilsin"⁵⁵ âyetindeki وَلَا تُسْئَلُ وَلَا kelimesini وَلَا تُسْئَلُ وَلَا şeklinde mezcûm okumuştur.⁵⁶ Âsım'ın okuyuşuna göre وَلَا تُسْئَلُ وَلَا kelimesi meçhul kipte okunmuş olup لا'nin haberine matûf olarak nefy ifade etmektedir. لا harfi, nefy manasında kullanılmıştır. Bu sebepten fiili muzâri merfûdur. Kelimenin anlamı ise "sorumlu değilsin" şeklindedir. Ayetin anlamı ise "Sen, o cehennemliklerden mes'ûl değilsin" şeklinde olmaktadır.⁵⁷

Nâfi' kıraatine göre وَلَا تُسْئَلُ وَلَا kelimesi nehyi hâzir olarak "sorma" anlamındadır. Âyetin anlamı "Sen o cehennemlikleri benden sorma, onların hakkında ne yapacağımı ben bilirim" şeklinde olacaktır.⁵⁸

⁵² Birgivî, *İzhâr*, 323.

⁵³ Birgivî, *İzhâr*, 60.

⁵⁴ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullah b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh b. Hişâm el-Ensârî, *Katru'n-nedâ ve bellu's-sadâ*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, (Kahire, y.y. 1383), 50.

⁵⁵ el-Bakara 2/119.

⁵⁶ İbn Mücâhid, *Kitâbü's-seb'a*, 169; Pâlevî, *Zübdetü'l-irfân*, 29.

⁵⁷ Zemhaşerî, *Keşşâf*, 1/182; Beydâvî, *Envârü't-tenzil*, 1/114; Hatîb, *Mu'cemu'l-kıraât*, 1/183

⁵⁸ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dil*, 1/482.

2.2. Fiili Muzârinin İsti'nâf veya Şart Cümlesinin Başı Olarak Okunması

Muzâri fiilin âmillerden yalın halinin merfû olduğunu daha önce belirtmiştik.⁵⁹ Fiili muzâriden önce amel eden edatların gelmemesi ve atıf harfleri gibi cümleyi önceki cümleye bağlayan bir durum söz konusu olmadığı hallerde fiili muzâri cümle başı olup merfû olarak okunmaktadır.

Nâfi', Âsım'ın cümle başı olarak ref mahallinde okuduğu bir fiili şart fiilinin cevap cümlesi olarak meczûm okumuştur. Örneğin; *وَإِنْ تُبْدُوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللَّهُ فَيَغْفِرْ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبْ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ* "Siz içinizdekileri açığa vursanız da gizli tutsanız da Allah onunla sizi hesaba çekecektir. Sonra dilediğini bağışlar, dilediğine de azap eder. Allah her şeye kadirdir"⁶⁰ âyetinde merfû fiili muzâri olan *فَيَغْفِرْ* fiili meczûm okumuştur. Ayrıca aynı âyetteki *وَيُعَذِّبْ* fiilini de meczûm okumuştur.⁶¹ Âsım kiraatine göre *فَيَغْفِرْ* ve *وَيُعَذِّبْ* fiilleri cümle başı kabul edilerek merfû okunmuştur. Bu bağlamda âyet *فَهُوَ يَغْفِرُ وَيُعَذِّبُ* "O, dilediğine mağfiret eder dilediğine azap..." anlamına gelmektedir. Nâfi' ise her iki fiili şartın cevabı olan "*يُحَاسِبْكُمْ*" fiiline atfederek meczûm olarak okumuştur.⁶²

2.3. Fiilin Mansûb veya Merfû Olarak Okunması

Fiili muzâri başına *أَنْ*, *لَنْ*, *كَيْ*, *إِذَنْ* gibi nasb edatlarından biri geldiğinde mansûb olarak okunmaktadır.⁶³ Âsım'ın mansûb olarak okuduğu fiili, Nâfi' merfû mahallinde okumuştur. Örnek olarak;

حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَى نَصُرَ اللَّهُ أَأَلَّا إِنَّ نَصَرَ اللَّهُ قَرِيبٌ "Hattâ peygamber ve beraberindeki iman edenler: "Allah'ın yardımı ne zaman!" diyecek (hâle gelmiş)lerdi! İyi bilin ki, Allah'ın yardımı pek yakındır"⁶⁴ âyeti incelendiğinde Nâfi', bu ayette Âsım'ın *حَتَّى يَقُولَ* şeklinde okuduğu kelimeyi *حَتَّى يَقُولُ* şeklinde merfû olarak okumuştur.⁶⁵ Âsım'ın kiraatine göre âyet *حَتَّى* edatında sonra fiili muzâriyi nasb eden bir *أَنْ* takdir edilerek gelecek anlamı ifade eder. Çünkü *أَنْ* edatının gelecek anlamı için bir edat olduğu özellikle bunun için kullanıldığı

⁵⁹ Birgivî, *İzhâr*, 323.

⁶⁰ el-Bakara 2/284.

⁶¹ İbn Mücâhid, *Kitâbü's-seb'a*, 195; Dâni, *et-Teyisîr*, 85.

⁶² Zemahşerî, *Keşşâf*, I, 330; Kurtûbi, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Ḳur'ân*, 3/423.

⁶³ Meylânî, *Şerḥu'l-Muğnî*, 73-75.

⁶⁴ el-Bakara 2/214.

⁶⁵ Hâtib, *Mu'cemu'l-Ḳıraât*, 1/295.

kabul edilmektedir.⁶⁶ Nâfi' ise حَتَّى edatından sonra bir أن takdir etmeden okumuştur. Bu durumda âyet,

شَرَيْتَ الْإِبِلَ حَتَّى يَجِيءَ الْبَعِيرُ يَجْرُ بَطْنَهُ “Develer, karnını yerden sürüyerek gelene kadar su içtiler” ibaresindeki gibi hikâye-i maziye yani şimdiki zaman kabul edilerek mansûb okunmuştur.⁶⁷

2.4. “كان” Fiilinin Nâkis veya Tâmmе Olarak Okunması

كان fiili nâkis fiillerdendir. Nâkis fiiller, isim ve haber alan, tâm fiil gibi merfûsu ile bir cümle oluşturamayan ve isminin de bir nitelik aldığı fiillerdir. Nâkis fiillerin ismi bir sıfatla nitelenmekte ve bu sıfat da mastarının dışında bir sıfat olmaktadır. Misal olarak; كان زيد قائماً cümlesi Zeydi kıyam sıfatıyla nitelemektedir. Bu kıyam sıfatı ise كان fiilinin mastarının dışında bir fiilden müştaktır. كان fiili bazen de tâm fiil gibi kullanılmaktadır. Bu durumda كَانَ fiili, oldu, gerçekleşti manasındaki وَقَعَ veya ثَبَّت gibi fiillerin anlamlarını ifade etmektedir.⁶⁸

“Eğer *وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النَّصْفُ ۖ وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ* İN كَانَ لَهُ وَوَلَدٌ” *Nâfi', kız bir ise (mirasın) yarısı onundur. Ölenin çocuğu varsa, geriye bıraktığı maldan, ana babasından her birinin altında bir hissesi vardır*⁶⁹ ayetindeki *وَاحِدَةً* kelimesini, *وَاحِدَةً* şeklinde merfû olarak okumuştur.⁷⁰ Âsım kıraatine göre ise *وَاحِدَةً* kelimesi mansûb olarak kâne'nin haberidir.⁷¹ Nâfi' ise şâirin aşağıdaki şiirinde olduğu gibi كَانَ fiilini, tâm fiil olarak okumuştur;

إِذَا كَانَ الشَّتَاءُ فَأَذْفِقُونِي فَإِنَّ الشَّيْخَ يُهْرَمُهُ الشَّتَاءُ

“Kış olduğunda beni sıcak tutunuz,

Zira kış yaşlıyı daha da yaşlandırır”⁷²

anlamlı yukarıdaki beyitten de anlaşıldığı gibi nâkis fiil olarak bilinen كَانَ fiili tâm olarak kabul edilmiştir. Nitekim Nâfi'nin, *وَاحِدَةً* şeklinde merfû olarak

⁶⁶ Meylânî, *Şerhu'l-Muğnî*, 74.

⁶⁷ Zemahşerî, *Keşşâf*, 1/257.

⁶⁸ Meylânî, *Şerhu'l-Muğnî*, 81.

⁶⁹ en-Nisâ, 4/11.

⁷⁰ İbn Mücâhid, *Kitâbü's-seb'a*, 227; Dâni, *et-Teysîr*, 94.

⁷¹ Hatîb, *Mu'cemu'l-kıraât*, 2/27.

⁷² Kurtûbî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 5/64.

okuması da bu doğrultudadır. Ayetin bu doğrultudaki okunuşuna göre وَاحِدَةً kelimesi كَانِ'nin fâili olmaktadır.⁷³

Aynı şekilde Nâfi', "Yapılan amel, bir hardal tanesi ağırlığına da olsa, onu getirir (tartıya koyarız.) Hesap görenler olarak da biz kâfiyiz."⁷⁴ âyetindeki مِثْقَالُ kelimesini, مِثْقَالُ şeklinde okumuştur.⁷⁵ Âsım kiraatine göre مِثْقَالُ kelimesi nakıs fiil olan كَانِ fiilinin haberi olup ismi ise mahzûf zamirdir. Takdiri, مِثْقَالُ مِثْقَالُ şeklinde. مِثْقَالُ مِثْقَالُ ise مِثْقَالُ مِثْقَالُ kelimesinin sıfatıdır.⁷⁶ Anlamı ise "eğer amel olursa veya ağırlığı o şey kadar olursa" şeklinde olur.⁷⁷ Nâfi'in merfû okuyuşuna göre ise مِثْقَالُ kelimesi tâmme fiil olarak kabul edilen كَانِ'nin fâilidir.⁷⁸ Ayetin bu doğrultudaki anlamı "eğer olursa veya meydana gelirse" şeklinde olur.⁷⁹

2.5. "لَيْسَ"nin Haberinin İsmi Konumunda Okunması

Nâfi', Âsım'ın nakıs fiiller kategorisinden olan لَيْسَ'nin ismi konumunda okuduğu kelimeyi haberi konumunda okumuştur. Misal olarak; لَيْسَ الْبِرُّ أَنْ تُولُوا جُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ ... "Yüzlerinizi doğu ve batı yönüne çevirmeniz erdemlilik değildir"⁸⁰ âyetinde Hafs'ın لَيْسَ الْبِرُّ şeklinde mansûb olarak okuduğu kelimeyi لَيْسَ الْبِرُّ şeklinde merfû okumuştur.⁸¹ Arap dili göremesine göre bu edattan sora gelen iki marifeden herhangi birini isim veya haber yapmak mümkündür. Hafs, لَيْسَ edatından sonra gelen الْبِرُّ kelimesini haber olarak mansûb okumuştur. لَيْسَ أَنْ تُولُوا kelimesini de لَيْسَ'nin ismi yapmıştır. Hafs kiraatine göre âyetin takdiri, لَيْسَ الْبِرُّ تَوْلِيَتِكُمْ وَجُوهَكُمْ "Yüzlerinizi çevirmeniz erginlik değildir" şeklindedir. Nâfi' ise لَيْسَ الْبِرُّ kelimesini لَيْسَ'nin ismi kabul ettiği için merfû okumuştur. Bu durumda لَيْسَ أَنْ تُولُوا kelimesi لَيْسَ'nin haberi olacaktır. Nâfi'

⁷³ Hatîb, *Mu'cemu'l-kıraât* 2/27.

⁷⁴ el-Enbiyâ 21/47.

⁷⁵ İbn Mücâhid, *Kitâbü's-seb'a*, 429; Dâni, *et-Teysîr*, 155.

⁷⁶ Hatîb, *Mu'cemu'l-kıraât*, 6/7-68.

⁷⁷ Kurtûbî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'ân*, 11/294.

⁷⁸ Hatîb, *Mu'cemu'l-Kıraât*, VI, 67-68.

⁷⁹ Kurtûbî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'ân*, 11/294.

⁸⁰ el-Bakara 2/177.

⁸¹ Dâni, *Teysîr*, 79; Pâlevî, *Zübdetü'l-irfân*, 33.

kıraatine göre ise âyetin takdiri, لَيْسَ تَوَلَّيْتُمْ وُجُوهَكُمْ الْبَرِّ “Erginlik, yüzlerinizi döndürmeniz değildir” şeklindedir.⁸²

3. Harflerin (Edatların) Tahlil Edilmesi

Harf, tek başına anlam ifade etmeyen, ancak bir isim veya fiille birlikte anlam kazanan kelime türlerinden biridir.⁸³ Nâfi’ kıraatinde genel anlamıyla nevâsîh âmillerden sayılan “أَنَّ” ve “إِنَّ” edatlarının birinin diğerinin yerinde okunması, şeddeli bir edatın muhaffef olarak kullanılması, atıf anlamındaki “و” edatının “ف” şeklinde okunması veya hazf edilmesi gibi işlevler görülmektedir. Aşağıdaki başlıklar altında ise Nâfi’ kıraatinde harflerin işlevleri, dil açısından incelenmesi ve anlama olan etkisi üzerinde durulacaktır.

3.1. “إِنَّ” Edatı’nın “أَنَّ” Şeklinde Okunması

إِنَّ edatı ve benzerlerine *fiile bezeyen harfler* denilmektedir. Bu edatlar isim cümlesinin başına gelerek mübtedayı nasb ederek kendine isim, haberi ise merfû yaparak haber yapar. إِنَّ ve أَنَّ edatı tahkik için kullanılmaktadır.⁸⁴ إِنَّ edatı cümlelerin anlamını değiştirmemekle birlikte tekit eder. أَنَّ ise tekitle beraber cümleyi mastara dönüştürmektedir.⁸⁵ إِنَّ çoğunlukla cümlelerin başında, أَنَّ ise ortasında gelmektedir.⁸⁶

أَنَّ harfi, cümlede fâil, mef’ûl, mübteda ve muzâfun ileyih olarak geldiğinde; لو, لولا, mastar ve tekit anlamındaki ما edatından, harfi cerden, atıf anlamındaki حَيِّ، مُدْ ve مُنْذْ edatlarından sonra geldiği durumlarda fethalı olarak okunmaktadır.⁸⁷ Nâfi’, اِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلُ نَدْعُوهُ اِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ “Gerçekten biz bundan önce O’na yalvarıyorduk. Çünkü iyilik eden, esirgeyen ancak O’dur”⁸⁸ âyetindeki اِنَّهُ edatını، اِنَّهُ şeklinde okumuştur.⁸⁹ Âsım kıraatine göre اِنَّهُ kelimesi istinâfi olarak kabul edilmektedir. Bu durumda نَدْعُوهُ lafız üzerinde vakıf yapılmış olup اِنَّهُ kelimesi ile yeni cümleye başlanılmaktadır. Nâfi’nin اِنَّهُ şeklindeki okuyuşuna göre ise bir harfi cer takdir edilmektedir. Dolayısıyla kelime aslında لَئِنَّ takdirindedir. Nâfi’ kıraatine göre burada نَدْعُوهُ kelimesi

⁸² Kurtubî, *el-Câmi’ li-aḥkâmi’l-Kur’ân*, II, 238; Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 1/597.

⁸³ Meylânî, *Şerḥu’l-Muğnî*, 87.

⁸⁴ Meylânî, *Şerḥu’l-Muğnî*, 91.

⁸⁵ Çörtü, *Nahiv*, 154.

⁸⁶ Birgivî, *İzhâr*, 46.

⁸⁷ Meylânî, *Şerḥu’l-Muğnî*, 91; Birgivî, *İzhâr*, 47.

⁸⁸ Tûr 52/28.

⁸⁹ İbn Mücâhid, *Kitâbü’s-seb’â*, 493; Dimyâtî, *İthâfü fudalâ*, 493.

üzerinde vakıf yapılması caiz değildir. Çünkü kelime yeni bir cümle başı olmamak üzere makabline müteallik olmuş olup *نَدَّعُوهُ أَنَّهُ* şeklindedir.⁹⁰ Anlaşılan o ki; Nâfi' *أَنَّ* harfini yeni bir cümle başı olarak kabul ettiği için fethalı okumuştur.

3.2. “أَنَّ” Edatının “إِنَّ” Şeklinde Okunması

Fiille benzeyen harfler kategorisinde ummu'l-bâb/baskın harf olarak kabul edilen *إِنَّ* harfi, cümle başında, yeminin cevabında, sıra cümlesinin evvelinde, ism-i 'ayn'ın (*mübtedasının maddi bir varlığı olan zata delalet ettiği diğer bir ifadeyle mübtedası ism-i mana olmayan isimde*)⁹¹ haberinde, haberine lamu'l ibtida'nın geldiği kelamın başında, kavil cümlelerinden, *حَيَّ* edatı'ndan, tasdik anlamından kullanılan harflerden, harf-i iftitah'tan ve hâl anlamındaki *و* edatından sonra geldiğinde kesralı olarak okunmaktadır.⁹²

Nâfi', *“Ve sen orada ne susarsın, ne de güneşin sıcağında kalırsın”*⁹³ ayetinde *أَنَّكَ* kelimesini, *إِنَّكَ* şeklinde kesralı okumuştur.⁹⁴ Hafs rivayetine göre *أَنَّكَ* (hemzenin fethalı okuyuşuna göre) bu edat önceki ayetteki *أَلَّا تَجُوعَ* kelimesine atf edilmektedir. Bu durumda kelime, lafza atfedildiğinde *إِنَّ*'nin ismi olduğu için nasb konumunda kabul edilmektedir. Bu bağlamda âyetin takdiri; *وَعَدَمَ الْجُوعِ وَ عَدَمَ الظَّمَا فِي الْجَنَّةِ* “Cennette aç da kalmazsın, gölgesiz de kalmazsın” şeklinde olur. Nâfi'nin *إِنَّكَ* şeklinde hemzeyi kesralı okuyuşuna göre ise bu kelime isti'nâf/yeni bir cümle başı kabul edilmektedir. Bu okuyuşa göre mahalline atıf yapıldığı için merfû olması da mümkündür. Çünkü *إِنَّ* harfinin ismiyle beraber mübteda olması kabul edilmektedir.⁹⁵

3.3. “أَنَّ” Edatı'nın Muhaffef veya Musakkal Okunması

Fethalı *أَنَّ* bazen muhaffef olarak şeddesiz okunur. Bu durumda *أَنَّ* takdir edilen bir şân zamirinde amel eder. Örnek olarak; *وَاجْرُ دَعْوِيهِمْ أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ*

⁹⁰ Zemahşerî, *Keşşâf*, 4/412; Kurtûbî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Ḳur'ân*, 11/254; Hatîb, *Hüccetu'l-kıraât*, 9/162.

⁹¹ Misal olarak; *زَيْدٌ إِنَّهُ قَائِمٌ* cümlesinde mübteda olan Zeyd lafzı ilim, ihlas, takva gibi yalnız mana ile alakalı isim olmayıp maddi bir mana ifade etmektedir.

⁹² Birgivî, *İzhâr*, 46.

⁹³ Tâhâ 20/119.

⁹⁴ Dâni, *et-Teyâr*, 153.

⁹⁵ Kurtubî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Ḳur'ân*, 11/ 254; Hatîb, *Mu'cemu'l-kıraât*, 5/504-505.

“Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah’adır.”⁹⁶ Bu âyetin takdiri “إِنَّهُ الْحَمْدُ” şeklinde olup durum ifade eden zamir mukadderdir.⁹⁷ Nâfi’, وَالْحَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ “Beşincide de eğer yalan söyleyenlerden ise, Allah’ın lânetinin kendisi üzerine olmasını dilemesidir.”⁹⁸ âyetindeki لَعْنَتَ اللَّهِ kelimesini, أَنَّ لَعْنَتُ اللَّهِ şeklinde okumuştur.⁹⁹ Âsım kıraatine göre لَعْنَتُ اللَّهِ kelimesi haberdir. Mübtedâ ise وَالْحَامِسَةُ kelimesidir. Nâfi’ ise أَنَّ muhaffef olarak أَنَّ şeklinde, لَعْنَتُ ise merfû olarak okumuştur. Bu durumda haber mahzûftur.¹⁰⁰ Nâfi’nin bu ayette أَنَّ harfinden sonra bir zamir takdir ederek okuduğu anlaşılmaktadır.

3.4. “Nûn-i Vikâye”nin Tekit “Nûn”u Olarak Okunması

الْوَقَايَةِ نُونُ/Nûnu’l-vikâye aynı zamanda النُّونُ العِمَادِ/nûn’l-’imâd olarak da adlandırılan bu nûn, mütekellim yâ’sının fiile bitiştiği durumlarda fiilin sonunu kesradan ve iki sakin harfin peş peşe gelmesinden koruduğundan dolayı bu şekilde isimlendirilmiştir.¹⁰¹ Şeddeli ve şeddesiz şekilde kullanılan tekit nûnu ise harfin sınıflarından biridir. Şeddeli tekit nûn’u talep anlamı ifade eden gelecek zaman fiillerinde kullanılmaktadır. Emir fiili, nehiy fiili, istifhâm fiilleri, arz fiilleri ve temennî fiilleri tekit nûn’u ile anlamı pekiştirilen fiillerdir.¹⁰²

Nâfi’, “Eğer bana tâbi olursan, sana o konuda bilgi verinceye kadar hiçbir şey hakkında bana soru sorma! diye tembih etti”¹⁰³ âyetindeki فَلا تَسْأَلْنِي فَلا تَسْأَلْنِي şeklinde şeddeli olarak okumuştur.¹⁰⁴ Âsım’ın فَلا تَسْأَلْنِي şeklinde kıraatine göre nûn harfi vikâyedir. Nâfi’ kıraatine göre ise nûn’u vikâye hazf edilmiştir. Çünkü فَلا تَسْأَلْنِي kelimesinin aslı تَسْأَلْنِي fiilidir. Üç nûn harfinin peş peşe gelmesinden sebep nûnu vikâye hazf edilmiş, geri kalanlar şeddeli ve ya harfi üzerine kesralı okunmuştur.¹⁰⁵

⁹⁶ Yunûs 10/109.

⁹⁷ Meylânî, Şerhu’l-Muğnî, 93.

⁹⁸ en-Nûr 24/7.

⁹⁹ İbn Mücâhid, Kitâbü’s-seb’a, 453; Dâni, et-Teysîr, 161.

¹⁰⁰ Hatîb, Mu’cemu’l-kıraât, 6/231.

¹⁰¹ Meylânî, Şerhu’l-Muğnî, 40.

¹⁰² Meylânî, Şerhu’l-Muğnî, 119.

¹⁰³ Kehf 18/70.

¹⁰⁴ İbn Mücâhid, Kitâbü’s-seb’a, 394; Dâni, et-Teysîr, 144.

¹⁰⁵ Hatîb, Hüccetu’l-kıraât, 5/242.

Vikâye nûnun bazı durumlarda hazf edildiği belirtilmektedir.¹⁰⁶ Nâfi'nin de fiile tekit anlamı vermek için vikaye nûnunu hazf edip tekit nûnuyla okuduğu anlaşılmaktadır.

3.5. “و” Harfinin Atıf veya İsti'nâf Olarak Okunması

Atıf harfleri, cümlede muhtelif anlam ifade etse de genel olarak bir kelimeyi veya cümleyi önceki cümleye bağlamak için kullanılır. Nâfi', Âsım'ın atıf anlamında kullandığı و harfini isti'nâf/yeni bir cümle başı olarak okumuştur. Nâfi', “Ve O size: وَلَا يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلَائِكَةَ وَالنَّبِيِّنَ أَوْلِيَاءَ أَيَأْمُرُكُمْ بِالْكَفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ” *“Melekleri ve peygamberleri tanrılar edinir” diye de emretmez. Siz Müslüman olduktan sonra, size hiç inkârı emreder mi?*”¹⁰⁷ âyetindeki وَلَا يَأْمُرُكُمْ وَلَا يَأْمُرُكُمْ şeklinde okumuştur.¹⁰⁸ Âsım kıraatine göre ise وَلَا يَأْمُرُكُمْ fiili mansûb olup kendisinden önce geçen أَنْ يُؤْتِيَهُ أَنْ ifadesine atıftır. Zira Yahudilerin أَنْ أُتْرِيْدُ أَنْ مَّا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُؤْتِيَهُ اللَّهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولُ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ اللَّهِ “Ey Muhammed seni rab olarak kabul etmemizi mi istiyorsun? dediklerinde” Allah'ın; مَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُؤْتِيَهُ اللَّهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولُ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ اللَّهِ “İnsanlardan hiçbir kimseye, Allah kendisine kitap, hüküm ve peygamberlik verdikten sonra, kalkıp insanlara: “Allah'ı bırakıp bana kul olun.” demesi yakışmaz...”¹⁰⁹ âyetini indirmesi bunu teyit etmektedir. Dilciler mezkûr âyetin mansûb olarak okunuşuna hüccet olarak nefiy manasını ifade eden لا edatından sonra bir أَنْ edatının takdir edildiğini göstermişler.¹¹⁰ Nâfi' ise aynı fiili yeni bir cümle başı kabul ederek وَلَا يَأْمُرُكُمْ وَلَا يَأْمُرُكُمْ şeklinde merfû okumuştur. Ayetteki zamir ise “اللَّهُ” lafzına râcidir. Takdir, وَلَا يَأْمُرُكُمْ اللَّهُ أَنْ تَتَّخِذُوا “Allah size ... edinmenizi emretmiyor” şeklindedir. Abdullâh b. Mes'ûd'un Mushaf'ında وَلَا يَأْمُرُكُمْ وَلَنْ يَأْمُرُكُمْ “Katiyen size emretmez” şeklinde kaydedilmiş olması Nâfi'in söz konusu kelimeyi merfû olarak okumasını desteklemektedir. Çünkü bu şekildeki okuyuş da cümlenin önceki âyetlerle ilişkisi olmadığını göstermektedir. Ayrıca Abdullâh b. Mes'ûd'un وَلَا يَأْمُرُكُمْ وَلَا يَأْمُرُكُمْ şeklindeki kıraatinde “Allah” lafzına giden bir zamir bulunmaktadır. Sibeveyh, Ebû İshâk ez-Zeccâc (ö. 311/923) ve İbn Mekkî es-Sıkkîlî (ö. 501/1108) de söz konusu yorumu tercih etmişlerdir.¹¹¹

¹⁰⁶ Meylânî, *Şerhu'l-Muğni*, 40.

¹⁰⁷ Âl-i İmrân 3/80.

¹⁰⁸ İbn Mucâhid, *Kitâbü's-seb'a*, 394.

¹⁰⁹ Âl-i İmrân 3/79.

¹¹⁰ Hatîb, *Mu'cemu'l-kıra'ât*, 1/531.

¹¹¹ Kurtûbî, *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'ân*, 4/123.

olmuştur. Ayrıca Nâfi'in mevcut okuyuş şekli kiraat ve nahiv âlimi olan İbni Âmir el-Yahsubî'nin (ö. 118/736) de kiraatidir.¹¹⁹

Yine Nâfi', وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ, "Sonsuz kudret ve merhamet sahibi Allah'a güvenip dayan"¹²⁰ âyetindeki وَتَوَكَّلْ kelimesini, فتوكل şeklinde ف harfiyle okumuştur.¹²¹ Âsım kiraatine göre bu kelimedeki و harfi sadece atıf için olup cümleyi diğer cümleye bağlamaktadır. Nâfi'nin فتوكل şeklindeki kiraatine göre ise buradaki "fâ-i cezâiyye" olup kendisinden sonraki ifade önceki cümlenin cezâ cümlesi olarak kabul edilmektedir.¹²²

3.8. "و" Edatının Hazf Edilmesi

Nâfi', Âsım'ın "و" harfiyle okuyup önceki cümleye atfettiği fiili, atıf harfini hazf ederek yeni bir cümle başı olarak okumuştur. Misâl olarak, Nâfi', وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا "İman edenler: "Sizinle beraber olduklarına dair, Allah'a bütün güçleriyle yemin edenler bunlar mı?" derler. Onların bütün amelleri boşa gitmiştir ve kaybedenlerden olmuşlardır"¹²³ âyetindeki وَيَقُولُ kelimesini vâvsız يقول şeklinde okumuştur.¹²⁴ Âsım يقول şeklindeki kiraatine göre bu fiilin yeni bir cümle başı olarak önceki âyetle bir ilişkisi bulunmamaktadır. Bu okuyuş şekli aynı zamanda Kûfe, Basra ve Irak halkının Mushaflarında yazılıdır. Nâfi'nin vâvsız okuyuşuna göre kelimenin önceki âyetle ilişkisi bulunup sanki birisinin; فَمَادَا يَقُولُ الَّذِينَ "O zaman müminler ne derler?" sorusu üzerine يَقُولُ الَّذِينَ "Müminler kasem edenler bunlar mıydı?" derler" cevabı anlamındadır. Nâfi'in bu kiraati, Mekke, Medine ve Şam Mushaflarında da yazılarak kaydedilmiştir.¹²⁵

3.9. "ف" Harfi'nin Hazf Edilmesi

Daha önceki satırlarda Nâfi'nin kiraatinde harflerin hazfi ile ilgili örnek verilmişti. Bu bölümde Nâfi' nin Âsım'dan farklı olarak ف edatını hazf ederek okumasının dilbilimdeki konumu beyan edilecektir.

¹¹⁹ Hatîb, *Mu'cemu'l-kiraât*, 10/458.

¹²⁰ eş-Şuarâ 25/217.

¹²¹ İbn Mücâhid, *Kitâbü's-seb'a*, 473; Dâni, *et-Teysîr*, 167.

¹²² Hatîb, *Mu'cemu'l-kiraât*, 6/476.

¹²³ el-Mâide 5/53.

¹²⁴ Dâni, *et-Teysîr*, 99; Pâlevî, *Zübdetü'l-irfân*, 51.

¹²⁵ Zemahşerî, *Keşşâf*, 1, 643; Hatîb, *Hüccetu'l-kiraât*, 2/292.

Nâfi', "Başınıza gelen herhangi bir musibet kendi ellerinizle kazandıklarınız yüzündendir. Bununla beraber Allah yine de çoğunu affeder"¹²⁶ âyetindeki Âsım'ın فِيمَا كَسَبْتُمْ şeklinde okuduğu kelimeyi فَا' SİZ Kَسَبْتُمْ şeklinde okumuştur.¹²⁷ Bu kelime Âsım kıraatine göre فَا' edatı gibi şart manası ifade etmektedir.¹²⁸ Buna göre فَا' harfinin ceza filinin başına gelen فَا' olduğu anlaşılmaktadır. Ebû'l-Abbâs Mehdevî'nin (ö. 440) ifadesine göre مَا harfi ismi mevsûl olarak kabul edilirse فَا'nın hem hazfı hem de ispatı caiz olmasıyla birlikte kalması daha güzeldir. Sîbeveyh'e göre مَا harfi şart için kabul edilirse hazfı caiz olmaz. Ahfeş el-Evsat (ö. 215/830) ise وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ "Eğer siz onlara itaat ederseniz onlardan olursunuz"¹²⁹ âyetini hüccet göstererek caiz olduğunu söylemiştir.¹³⁰ Bu kelimenin Mekke ve Irak halkının Mushaflarında Âsım okuyuşuna göre فَا ile yazılı olduğu belirtilmektedir.¹³¹

Nâfi' kıraatine göre ise buradaki مَا şart anlamında değil اَلَّذِي manasında ismi mevsûl olarak mübtedadır. فِيمَا كَسَبْتُمْ kelimesi ise onun haberidir.¹³² Bu kıraatte مَا harfi mübteda olarak kabul edildiği için فَا harfi hazf edilmiştir.¹³³ Ayetin Nâfi' kıraati doğrultusundaki anlamı: "Başınıza gelenler ellerinizle kazandıklarınız yüzünden vaki oldu" veya اَلَّذِي اَصَابَكُمْ فِيمَا مَضَى "Geçmişte sizin başınıza gelenler ellerinizle kazandıklarınız yüzündendir." şeklindedir.¹³⁴

Nâfi'in bu kıraati Medine ve Şam Mushaflarında da bu şekilde فَا' sız kaydedilmektedir.¹³⁵

3.10. "أَمْ" Edatı'nın Atıf veya Nidâ Anlamında Okunması

أَمْ edatı atıf anlamında kullanılmakla birlikte kapalı olan iki şeyden birini bilmek için de kullanılmaktadır. أَمْ edatı muttasıl ve munkatî' olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Muttasıl olan أَمْ harfi, soru cümlesinde hemzeyle birlikte

¹²⁶ eş-Şurâ 42/30.

¹²⁷ İbn Mücâhid, *Kitâbü's-seb'â*, 581; Pâlevî, *Zübdetü'l-irfân*, 120.

¹²⁸ Zemahşerî, *Keşşâf*, 4/247.

¹²⁹ el-Enâm 6/121.

¹³⁰ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 16/30.

¹³¹ Hatîb, *Mu'cemu'l-kıraât*, 8/330.

¹³² Zemahşerî, *Keşşâf*, 4/227; Râzi, *Mefâtihu'l-ğayb*, 27/600.

¹³³ Hatîb, *Mu'cemu'l-kıraât*, 8/330.

¹³⁴ Râzi, *Mefâtihu'l-ğayb*, 27/600; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 16/30

¹³⁵ Hatîb, *Mu'cemu'l-kıraât*, 8/330.

kullanılmaktadır. Munkatı' olan أم ise بل ve istifham hemzesi anlamındadır. Munkatı' olan أم hem haber cümlesine hem de soru cümlesinde kullanılmaktadır.¹³⁶ Nâfi', Âsım'ın atıf olarak okuduğu أم harfini farklı anlamda okumuştur. Şöyle ki Nâfi, ... مَنْ هُوَ قَانَتْ أَنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذُرُ الْآخِرَةَ وَيُجِوُ رَحْمَةً رَبِّهِ “Yoksa o, gece saatlerinde kalkan, secdeye kapanıp, kıyama durarak daima vazifesini yapan, ahreti hesaba katan ve Rabbinin rahmetini uman kimse gibi olur mu?...”¹³⁷ âyetindeki مَنْ kelimesini مَنْ şeklinde okumuştur.¹³⁸ Hafs kıraatine göre مَنْ kelimesinin aslı مَنْ+م (em+men) oluşmaktadır. İki mim peş peşe geldiği için idğam edilmiştir.¹³⁹ Nehhâs burada kullanılan أم “yoksa” harfinin بل “bilakis”, مَنْ “kimse” edatının da الَّذِي “o kimse ki” anlamında olduğunu ifade etmiştir. Bu şekilde âyetin takdiri; أَمْ الَّذِي هُوَ قَانَتْ أَفْضَلَ مِمَّنْ ذُكِرَ “Bilakis itaat eden zikri geçen kimseden daha faziletlidir” manasına gelmektedir. Nâfi' bu kelimeyi şeddesiz نِيدَا manasında مَنْ هُوَ “Ey o kimse” şeklinde okumuştur. Bu okuyuşa göre kelimenin anlamı يَا مَنْ هُوَ قَانَتْ “Ey itaat eden o kimse!” şeklindedir. Ferrâ buradaki hemzenin harfinin نِيدَا mahallinde olduğunu söylemiştir. Örneğin; يَا زَيْدٌ أَقْبَلْ de denilebilir. Sîbeveyh ve bütün nahivciler bu şekilde aktarmışlardır. Buna göre âyetin anlamı şu şekilde olmaktadır; قُلْ تَمَتَّعْ بِكُفْرِكَ قَلِيلًا إِنَّكَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ “يا مَنْ هُوَ قَانَتْ” “De ki; sen küfrünle biraz eğlenmeğe bak. Şüphesiz sen cehennem ehliindensin. Sen ise ey itaatte bulunan kişi, elbette sen de Cennet ehliindensin.”¹⁴⁰ مَنْ edatındaki hemzenin istifham harfi olduğu da söylenmiştir. Bu durumda âyetin takdiri; الْقَانِتِ خَيْرٌ أَمْ الْكَافِرِ أَهَذَا “İtaat eden mi hayırlıdır yoksa kâfir mi?” şeklindedir.¹⁴¹

Nâfi' kiraatinde harflerin farklı anlamda kullanıldığı görülmektedir. Her ne kadar Âsım'ın okuyuş şekline göre değişimler bulunsun da Nâfi'inin okuyuşunun da dilbilimde yeri olduğu anlaşılmaktadır. Verilen örneklerden anlaşıldığına göre sıhhati üzerinde kıraat âlimlerinin icmâsı bulunan Nâfi' kiraati Arap dilbilim kuralarına uymaktadır.

¹³⁶ Meylânî, Şerhu'l-Muğni, 96.

¹³⁷ ez-Zümer 39/9.

¹³⁸ İbn Mücâhid, Kitâbü's-seb'a, 561; Dâni, et-Teysîr, 189.

¹³⁹ Hatîb, Mu'cemu'l-kiraât, 8/142.

¹⁴⁰ Kurtûbî, el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Ḳur'ân, 15/238.

¹⁴¹ Hatîb, Mu'cemu'l-kiraât, 8/141; Kurtûbî, el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Ḳur'ân, 15/238.

Sonuç

Başta nahiv ilmi olmak üzere Kur'ân'ı Kerim'in lafızlarıyla ilgili değişik alanlarda çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Fakat bu çalışmalar genellikle Âsım kıraati esas alınarak yapılmıştır. Tefsir metinlerinde kıraatler arası ihtilaflar zikredilmişse de nahiv ilmi açısından i'râb farklılıklarına ise sadece örneklerin tahlili yoluyla yer verilmiştir. Bu çalışmamızda İslâm dünyasında insanların kahir ekseriyetinin kıraat imamı olarak bilinen Âsım kıraatiyle yedi kıraat imamından ilki olan Nâfi kıraati, gramer yönünden tahlil edilmiş ve şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Nâfi, dil açısından yaygın olarak kullanılan okuyuş şekillerini kullanmakla birlikte, nahiv kuralları açısından Âsım'dan farklı bir seyir izlemiştir. Şöyle ki; Âsım kıraatinde daha çok nahivciler arasında yaygın olan nahiv kurallarını tatbik etmiştir. Nâfi'nin ise kıraatinde tercih ettiği kurallar, Arap grameri açısından biraz farklılık göstermektedir. Nitekim Nâfi', tercihlerinde genel geçer kuralları değil de şaz kullanımlar diye tabir edilen kıyasa aykırı olan ve az kullanılan kuralları uygulamıştır.

Ana dili Arapça olmayan toplulukların kıraatte daha çok Âsım kıraatini, fasih Arapça konuşan milletlerin ise Nâfi' kıraatini tercih ettikleri anlaşılmıştır. Bunun nedeni ise Nâfi'nin tercih ettiği kıraatin, fasih ve akıcı Arapça konuşanlara daha uygun olduğuna inanılmasıdır. Çünkü kelimelerdeki imâle gibi olguların Arap olmayan kimseler için telaffuzu zor olabilecek unsurlar olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla Arap olmayan milletlerin kıraatte Âsım kıraatinin seçilmesi hususunun bir yönüyle de nedeni anlaşılmaktadır.

Âsım'ın, Nâfi'den farklı bir vecihte okuduğu her kelime anlam açısından farklılık arz etmemiş, buna rağmen cümledeki konumu itibarıyla nahiv ilmi açısından değışime neden olarak ilmî tahlillere zemin hazırlamıştır.

Nâfi kıraatinin, Âsım kıraatiyle beraber, senetçe en sahih ve lügatçe en fasih olmasına rağmen aralarında nahiv kuralları açısından farklılıkların olması ve Nâfi' kıraatinin diğer Arapça konuşmayan milletler arasında çok tercih edilmemesi, bu kıraatlerin önemine bir hâlel getirmemiştir. Bilakis her iki kıraat da muhteva zenginliği ve dile olan katkısı nedeniyle tefsir ve fıkıh gibi sahalarında yorum ve anlam zenginliğine fayda sağlamıştır.

Kaynakça

- Abdülğafûr, Radiyyüddîn Lârî. *Hâşiyetu Abdülğafûr alâ'l-câmî*. İstanbul: Matbaa-i Osmaniye, 1309.
- Aladağ, Mehmet Şirin. "Arap Edebiyatı Bağlamında İbrahim Sûresinin 37. Âyeti". *Şarkiyat Dergisi* 13/2 (Ağustos 2021), 624-630.
- Beydâvî, Nâsırüddîn Ebû Saîd. *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*. thk. Muhammed Abdurrahman Maraşlı. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1418.
- Birgivî, Takiyyüddîn Mehmed. *İzhârü'l-Esrâr Dersleri*. çev. Eşref Yılmaz vd. İstanbul: Yasin Yayınevi, 2013.
- Çörtü, Mustafa Meral. *Arapça Dilbilgisi Nahiv*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2016.
- Çörtü, Mustafa Meral. *Cümle Kuruluşu*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2018.
- Dânî, Ebû Amr Osman b. Saîd. *et-Teysîr fi'l-kırâ'âti's-seb'*. nşr. Otto Pretzl. İstanbul: Devlet Matbaası, 1930.
- Ebû Alî el-Fârisî, Hasen b. Ahmed b. Abdilgaffâr. *el-Hücce li'l-kurrâ'i's-seb'a*. thk. Bedreddîn Kahveci. Beyrut: Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs, 1993.
- Hasan, Abbâs. *Naḥvu'l-vâfi*. Kahire: Dâru'l-Maârif, 1975.
- Hatib, Abdullâtif Muhammed. *Mu'cemu'l-kıraât*. Dimaşk: Dâru Sa'deddîn, 2000.
- Hişâm el-Ensârî, Ebû Muhammed Cemâlüddîn. *Katru'n-nedâ ve bellu's-sadâ*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd. Kahire: Dâru'l Maârif, 1383.
- İbnü'l-Cezerî, Ebû'l-Hayr Şemseddîn. *Müncidü'l-mukri'in ve mürşidü't-ṭâlibîn*. Beyrut: y.y. 1980.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. Beyrut, Muessesetu'r-Risâle, 2006.
- Meylânî, Muhammed b. Abdürrahim el-Ömerî. *Şerhu'l-Muğnî*. İstanbul: Salah Bilici Kitap Evi, ts.
- Mücâhid et-Temîmî, Ebû Bekr Ahmed b. Mûsâ b. el-Abbâs. *Kitâbü's-seb'a fi'l-kırâ'ât*. thk. Şevkî Dayf. Kahire: Dâru'l Maârif, 1981.
- Nesefî, Ebû'l-Berekât Hâfizüddîn. *Medârikü't-tenzîl ve haka'iku't-te'vîl*, thk. Yusuf Alî Bedîvî. Beyrut: Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1998.
- Pâlevî, Abdulfettah Hamid. *Zübdetü'l-irfân*. İstanbul: Arif Efendi Matbaası, 1312.
- Radiyyüddîn el-Esterâbâdî, Muhammed b. el-Hasan. *Şerhu'l-Kâfiye*. Beyrut: Dâru'l-Kutub'il-İlmî, 1997.
- Râzî et-Taberîstânî, Ebû Abdillâh Fahrüddîn. *Mefâtihü'l-ğayb*. Beyrut: Dâru İhyâu't-t-Turâsi'l-Arabî, 1420.

Sîbeveyhi, Ebû Bişr Amr b. Osmân. *el-Kitâb*, thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn. Kahire: Mektebetu'l-Hânicî, 1988.

Zeccâcî, Ebü'l-Kâsım. *el-Îzâh fî 'ileli'n-nahv*. thk. Mâzîn el-Mubârek. Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1979.

Zemaşerî, Ebu'l-Kasım Mahmûd b. Ömer. *Keşşâf 'an haqâ'iki ğavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-eķâvil fî vücûhi't-te'vîl*. Beyrut: Dârul Kutubi'l Arabî, 1407.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı/ Contribution of Authors

Taleh Abbas (%50) – Ali Sevdi (%50)

Çıkar Çatışması Beyanı / Conflict of Interest

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.
There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the study.

İntihal Politikası Beyanı / Plagiarism Policy

Bu makale iThenticate yazılımıyla taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism was detected.

Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiđi Beyanı / Scientific Research and Publication Ethics Statement

Bu çalışmada “Yükseköđretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiđi Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.
In this study, the rules stated in the “Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive” were followed
